

## RIJEKA DRAVA I MEĐIMURSKO SELO U NOVOME VIJEKU - PRIMJER DONJE DUBRAVE (18.-20. STOLJEĆE)

### THE RIVER DRAVA AND A VILLAGE IN MEĐIMURJE IN THE MODERN AGE – THE EXAMPLE OF DONJA DUBRAVA (18<sup>TH</sup> – 20<sup>TH</sup> CENTURY)

**Hrvoje PETRIĆ**

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet

Sveučilište u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

Hrvatska

hpetric@ffzg.hr

Primljeno: 10. 10. 2011.

Prihvaćeno: 20. 11. 2011.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 314.9-3(497.5-35 Drava)

#### SAŽETAK

*Donja Dubrava predstavlja jedno od sela uz rijeku Dravu koje je razvilo povezanost stanovništva s rijekom kroz višestoljetno iskustvo. Od 18. do 20. stoljeća su stanovnici Donje Dubrave dobrim dijelom bili i egzistencijalno vezani uz ovu rijeku. U ovom radu autor pokušava rekonstruirati međuodnos jednog međimorskog sela (Donje Dubrave) i rijeke Drave, analizirajući poplave i borbu protiv njih, bolesti vezane uz rijeku (gušavost), šume te ekonomske djelatnosti vezane uz rijeku – zlatarstvo, brodarstvo, splavarstvo, mlinarstvo itd. U radu je autor pristupio putem povijesti okoliša i gospodarske povijesti.*

**Ključne riječi:** povijest okoliša, ekonomska povijest, rijeka Drava, Donja Dubrava, povijest

**Key words:** environmental history, economic history, Drava river, Donja Dubrava, history

O Donjoj Dubravi postoji opsežna monografija objavljena 2007. godine i u njoj su obrađeni mnogi aspekti odnosa ovoga sela i rijeke Drave.<sup>1</sup> Nakon njenog objavljivanja istraživanja su nastavljena, a dio rezultata su objavili Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić, posebno o razvoju splavarstva i o donjodubavskim cehovima.<sup>2</sup>

O međuodnosu Donje Dubrave i rijeke Drave govori legenda: "Ne samo negda je huda Drava pritiskala Dobravčane, kaj so se morali preseljavati, ona je i v XIX. veku pak nakanila natirati selo dalje na sever. Unda već so jo dobnavski ljudi zladali z babami z falšine i prodra, koje so hitali v matico de je štela predrti, nabijali pilotline i gatili, odvrnuli reku od sela. De je pred pedeset ljet bila Stara Drava išče v XIX. veku kre Prekopa so fljojsi i šajke plavale. Tu na novem tlu se Dobrava zanavek zatrdila, kre pokorene Drave (...) Unda se i formeralo selo z svojemi krajami.

<sup>1</sup> Zvonimir Bartolić, Dragutin Feletar, Petar Feletar, Vladimir Horvat, Ladislav Kranjec, Hrvoje Petrić, Općina i župa Donja Dubrava, Povijesno-geografska monografija, Meridijani, Donja Dubrava 2007.

<sup>2</sup> D. Feletar, H. Petrić, Donja Dubrava – središte splavarstva na rijeci Dravi, Ekonomska i ekohistorija, br. 3, Zagreb-Samobor 2007., str. 156-181; D. Feletar, Pravila triju obrničkih cehova iz Donje Dubrave iz 1772. godine, Podravina, broj 17, Koprivnica 2010., str. 5-52.

Dobilo je Doljnje kraja, Gornjega i pijaca. A Prekop je nastal v borbi z Dravom. Tu so se delali šanci, navažalo zemlje i proda, de se največ prekopavalo pak i selilo."<sup>3</sup>

## RIJEKA DRAVA

Rijeka Drava izvire u Italiji u Toblaškom polju – kod Dobbiaca (1192 m nad morem), a utječe u Dunav u istočnoj Hrvatskoj kod Aljmaša (79,4 metra nad morem). Cjelokupni tok Drave orijentiran je u smjeru istok-jugoistok, a njegova današnja duljina je 749 km.<sup>4</sup> Drava je stoljećima plavila područja kojima je tekla.<sup>5</sup>

Riječna korita u ovom kraju još ni u pleistocenu nisu bila fiksirana jer su rijeke, u prvom redu Drava, nanosile mnogo materijala i sedimentirale ga na širokom prostoru. Zbog slabe otpornosti neogenih i pleistocenih sedimenata riječno se korito Drave često mijenjalo (što je i danas vidljivo), a približno današnji pravac dobila je tek u holocenu. Sa znatnom akumulacijom materijala u geološkoj sadašnjosti Drava je izdignula svoje korito iznad okolnog zemljišta. Drava je najhrovitija panonska rijeka, a ima znatan pad i brzi tok, s tim da kod Botova dolazi do smanjenja pada tako da on ovdje iznosi oko 0,5 m/km. Erozija joj je vrlo jaka, a cijepa se na brojne mrtvaje (mrtvice, bereke) i suha korita. Zbog nagomilavanja šljunka i pijeska riječna se matica pomicala i erodirala jednu pa drugu obalu. Utjecajem obilnih taloga pojedini rukavci postali su preplitki pa je glavna masa riječne vode morala prijeći u druge koji su dotad bili sporedni. Tako su stvorene mnoge plićine i otoci, većinom prolaznog značenja.<sup>6</sup>

Za ocjenu osobina rijeke Drave važno je istaknuti da joj je prosječna brzina kod Varaždina 1,7 m/sek, a da za srednjeg vodostaja njome protječe oko 530 kubičnih metara u sekundi vode. Ovi podaci ukazuju na hidrološki značaj rijeke relativno brzog toka i velike mehaničke snage koja erodira obale, ali koja i akumulira materijal u svom koritu. Za Dravu i njezine pritoke u ovom dijelu Hrvatske tipičan je snježno-ledenjački režim. Tekućice su bogate vodom u prvoj polovici toplog razdoblja godine. Najizrazitiji element riječnog režima je ljetni maksimum vode. Velika voda u jesensko doba manje je zastupljena, a proljetna mala voda rijetka je pojava.<sup>7</sup>

Drava ima maksimum vodostaja od svibnja do srpnja, dok je vodostaj najniži od prosinca do veljače. U prošlosti su povremeno nastajale velike poplave, kao posljedica obilnijih padalina u kratkome vremenskom razmaku. Problem je i relativno visoka podzemna voda, osobito u ranim proljetnim i jesenskim mjesecima, kad se voda bunara miješa s površinskom vodom i kišnicom pa je ponegdje neprikladna za piće.<sup>8</sup> Režim otjecanja vode je osiguravao dovoljne količine vode u vegetacijskom razdoblju i bio je pogodan za potrebe raznovrsnih korisnika.<sup>9</sup> Rijeka Drava je

<sup>3</sup> Legendu je zabilježio K. Šafar – Prekopčan, Dobrava i njen pijac negda, Dobravske novine, br. 15, Donja Dubrava 2000., str. 16.

<sup>4</sup> V. Blašković, Osobitosti Drave i naše granice u Podravini, Podravski zbornik 2, Koprivnica 1976, 141; I. Bertić, Drava, Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1984, 569-571; A. M. Grünfelder, Drava, Podravski zbornik 22, Koprivnica 1996, 37-54.

<sup>5</sup> B. Vujasinović, Radovi na uređenju voda u Hrvatskoj u 17. stoljeću, Hrvatska vodoprivreda, br. 96, Zagreb 2000., str. 63.

<sup>6</sup> P. Kurtek, Gornja hrvatska Podravina, n. dj., 18.

<sup>7</sup> P. Kurtek, n. dj; J. Riđanović, Hidrografske značajke Koprivnice i okolice, Podravski zbornik 6, Koprivnica 1980; A. Nemerkenyi, Verschiedene Typen von Altwasserarmen der Drau - auf gezeigt anhand von Satellitenaufnahmen, Geographical papers 6, Zagreb 1985.

<sup>8</sup> Hidrološki godišnjak Jugoslavije I/1985, Beograd 1988; Z. Dugački, Lonjsko-ilovska zavala i bilogorska Podravina, u: Geografija SR Hrvatske 2, Zagreb 1974, 132; J. Riđanović, Hidrografske značajke Središnje Hrvatske, Geografski glasnik 35, Zagreb 1973; J. Riđanović, Hidrogeografija, Zagreb 1993.

<sup>9</sup> J. Riđanović, Hidrogeografija, n. dj., 174.

na međunarodnoj konferenciji održanoj od 8. do 12. rujna 2004. u nacionalnom parku u Fertő-Hanság u Mađarskoj uvrštena u dio Europskog zelenog pojasa,<sup>10</sup> dok je 2011. tok rijeke Drave proglašen dijelom Regionalnog parka Mura-Drava.<sup>11</sup>

## DONJA DUBRAVA I NJENI STANOVNICI U MEĐUODNOSU SA RIJEKOM DRAVOM

Rijeka Drava je, uz rijeku Muru, značajno utjecala na susjedno trgovište Legrad,<sup>12</sup> naročito njegovim "preseljenjem" iz Međimurja u Podravinu početkom 18. stoljeća. Osobito je zanimljiv položaj Legrada nastalog na sutoku rijeka Drave i Mure. Rijeka Drava je otežala komunikaciju sa njegovom nodalno-funkcionalnom regijom pa tako i Donjom Dubravom, i to do početka 18. stoljeća prema jugu (manje izraženo), a kasnije prema sjeveru (više izraženo). Veći je bio gubitak sjevernog gravitacijskog područja koje je bilo više upućeno na Legrad kao centralno naselje. Možda je ovaj događaj za Donju Dubravu značio i prednost jer je ona, u gospodarskom smislu mogla preuzeti neke centralne funkcije od Legrada.

Osim pada broja stanovnika, poplave i poljoprivredne krize su se odrazile i na neke druge demografske pokazatelje kao učestalosti vjenčanja. Još je Pierre Chaunu na primjeru nekih dijelova Europe utvrdio da je pad broja vjenčanja jedan od karakterističnih znakova krize koju pokreću gospodarski razlozi. Lako je shvatiti da se ona mnogo manje osjeća u slučaju čisto epidemijske smrti koja nije na poljoprivrednoj osnovi. Kriza vjenčanja je uz veliku smrtnost signal da se javlja demografska kriza koja nastaje uslijed neimaštine i gladi, uslijed gospodarskih kriza starog tipa u njihovom najtežem i najpresudnijem obliku: krizi društvene prehrane.<sup>13</sup> Na slične pojave u vezi s vjenčanjima je u hrvatskoj historiografiji upozorio Stjepan Krivošić.<sup>14</sup> Krize vjenčanja u župi Donja Dubrava su krajem 18. i tijekom prve polovice 19. stoljeća zabilježene u slijedećim godinama: 1793., 1796., 1803., 1814., 1815., 1817., 1821., 1822., 1825., 1827., 1831. i 1841.

<sup>10</sup> Strateški je cilj zaštita rijeke Drave i njenog porječja prema zakonskim propisima Republike Hrvatske te zaštita njenog toka u sklopu programa MAB (Man and the Biosphere pri UNESCO-u) odnosno međunarodnog projekta "Park biosfere Dunav-Drava-Mura". M. Purić Hranjec, Hidroenergetska eksploatacija Drave, u: Drava u Međimurju još uvijek živi, Čakovec 2005., str. 30.

<sup>11</sup> <http://www.min-kulture.hr/userdocs/images/priroda%20nova/Uredbu%20o%20proglac%5a1enju%20Regionalnog%20parka%20MuraDrava.pdf> – pristup ostvaran 8.10.2011.

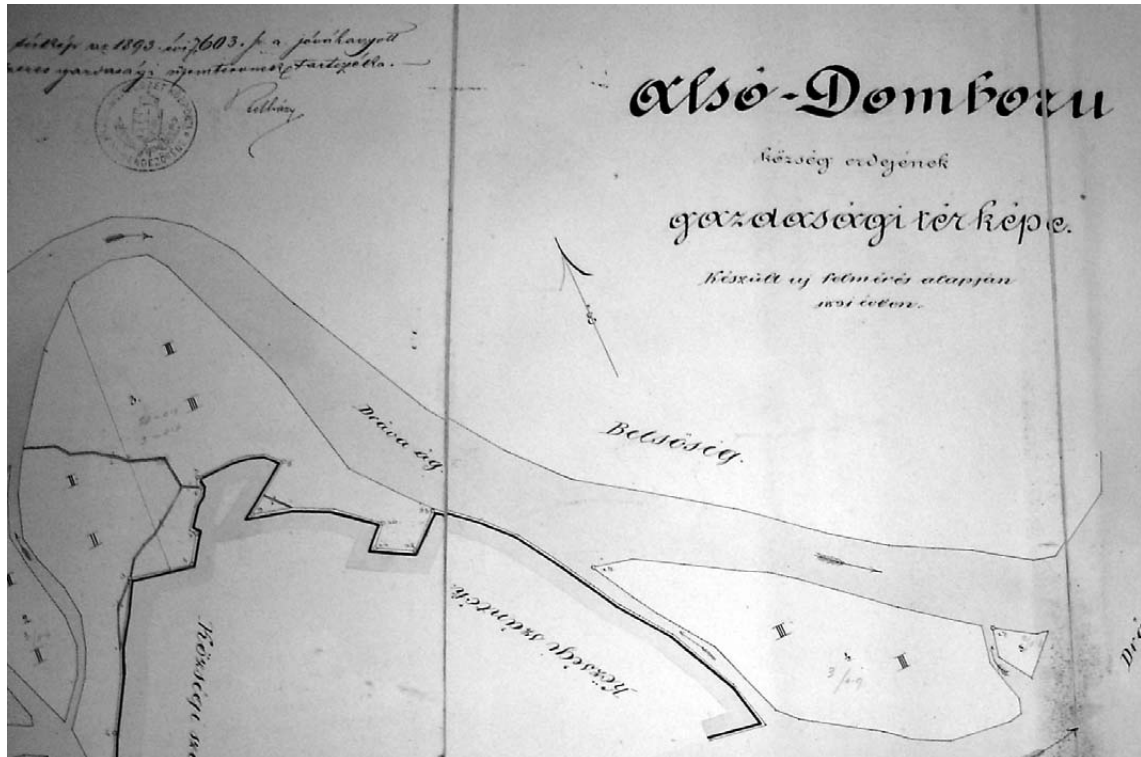
<sup>12</sup> Legrad se spominje od 1384., u XV. st. dobio status trgovišta (*oppidum*), od 1610. ima grb. God. 1643. Ferdinand III. je L. dodijelio privilegij slobodnog trgovišta, a sredinom XVII. st. se kratko spominje kao grad (*civitas*). U XVI. st. ulazi u sastav posjeda Zrinskih koji u L. uređuju sjedište Legradske ili Međimurske kapetanije izgrađivši protuosmansku utvrdu 1567. god. L. je kratko bio pod osmanskom vlašću (1577.-1579. i 1600.). U XVII. i XVIII. st. u Legradu su razvijeni trgovina i cehovi (*Stari ceh* – 1677., *čizarski* - 1697., *brodarski* 1717., *tkalački* 1747., *mliarski* 1768. i dr.). Od 1671. djeluje tridesetnica, a od 1682. se spominje solana. Krajem XVII. i početkom XVIII. st. sa više od 3000 st. L. je najveće naselje županije Zala, te jedno od najvećih naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. U blizini je kratko postojala utvrda Novi Zrin (1661.-1664.). L. se meandriranjem, nakon poplave 1710. našao na desnoj, podravskoj obali Drave. Nakon što je od 1848.-1861. bio u sastavu Hrvatske, L. je do 1918. u sastavu mađarske županije Zala. Pod mađarskom okupacijom 1941.-1945. Kat. župa se spominje 1540. Od druge pol. XVI. do početka XVIII. st. većina stanovništva su protestanti. Kat. župa je obnovljena 1641. kada je izgrađena drvena crkva. God. 1769.-1784. sagrađena je današnja barokna crkva sa zaobljenim svetištem u kojemu su vrijedne zidne iluzionističke slike. U parku se nalazi grupa pilova iz XVIII. stoljeća. Usp. D. Feletar, Legrad, Čakovec 1971., H. Petrić, Legrad, Hrvatska enciklopedija, sv. 6, Zagreb 2004., str. 487.

<sup>13</sup> P. Chaunu, La civilisation de l'Europe classique, prijevod - Civilizacija klasične Evrope, Beograd 1977, 201-203.

<sup>14</sup> S. Krivošić, Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća, Varaždin 1991.







Sl. 2 Karta Drave kod Donje Dubrave kao gospodarska osnova - stanje 1893. godine

meandriranja.<sup>20</sup> Te je godine bio tako visok vodostaj da je polje blizu Mure i Drave zvano Pažut i Parag bilo toliko pod vodom da su ljudi brali kukuruz u čamcima.<sup>21</sup>

## ZLATARSTVO

Drava je ovdašnjem stanovništvu donosila i niz određenih koristi. Dravska voda je s dalekih Alpi donosila zlatna zrnca, tako se u donjem dijelu Međimurja razvio obrt ispiranja zlata. Seljaci su u Donjem Vidovcu, Sv. Mariji, Legradu, Donjoj Dubravi i drugdje otkrili mogućnost skromne zarade ispiranjem zlata. Zlato se na rijeci Dravi ispiralo tijekom cijeloga ranoga novog vijeka, a uz ova sela je i selo Drnje kraj Koprivnice niz godina bilo središte ispirača zlata.

Postoje dokazi da su Zrinski ispirali zlato u Dravi i Muri, a kasnije je brigu o ispiranju zlata vodila bečka dvorska komora. Npr. otpisom kraljice Marije Terezije iz 1749. bilo je uređeno ispiranje zlata. Za ravnatelja ispiranja zlata u Ugarskoj je bio postavljen Franjo de Weidinger savjetnik Ugarske dvorske komore i ravnatelj tridesetnice dok je nadzornik ispiranja zlata za Hrvatsku bio Ignacij Cindéri. Patent Marije Terezije je odredio da ako vlastelin želi na svom zemljištu ispirati sam ili po svojim ljudima, ima isprano zlato, ukoliko ga je želio zadržati za svoju uporabu, prema čistoći ispranog zlata i njegovoj vrsnoći s rijeke Drave "zlato u spoju ili u prašku stavljati na otkup eraru."<sup>22</sup>

<sup>20</sup> Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije (dalje: NAZ, KV), Prot. 84/XV, str. 33-39.

<sup>21</sup> Župni ured Donja Dubrava, Spomenica župe.; N. Benko, Povijest župe Donja Dubrava, str. 30.

<sup>22</sup> E. Laszowski, Rudarstvo u Hrvatskoj, 1, Zagreb 1942., 76-77.

U jednom zapisu iz pretprošlog stoljeća piše: "Ako vodostaj Drave opadne toliko da iz vode vire pješčani sprudovi, ispiraći zlata – ne Cigani, kako to obično kažu, već prost puk ovoga kraja – počinje traganja za zlatonosnim nanosima. Potrebno je veliko iskustvo da bi se utvrdila količina zlata; zlato ni zarade ispiraća zlata nisu iste. Ako nađu dobru lokaciju i na kosom, naherenom stolu – jer za ispiranje zlata ne koriste tzv. kolijevku – ostane dosta zlatnih zrnaca, jedan muškarac dnevno zaradi 2-3 krune. Ali se ponekad nađu takva mjesta gdje se zaradi 40-50 kruna dnevno. U drugoj polovici 18. stoljeća je bilo i takvih zarada. Zlato nose u porezni ured u Kanižu (Nagykanizsa). Posao je težak jer ljudi često stoje do pojasa u vodi, ipak svakoga mami sjaj sve-mogućeg zlata..."<sup>23</sup> Najstari zapis o zlatarenju u Međimurju je iz 1671. kada se navodi da je iz riznice Zrinskih u Beč odnesen 41 dukat i pol čistog zlata ispranog iz rijeke Drave. Među brojnim dokumentima o ispiraćima zlata sačuvala se isprava koju je Marija Terezija 21. lipnja 1776. godine dala Bolti Embreušu za neometano ispiranje zlata na obali rijeke Drave u širini od 3 metra, za postavljanje šatora, loženje vatre i sl.<sup>24</sup>

Ispiranje zlata je pučanstvu u Međimurju osiguravalo zaradu i kruh. O kvaliteti dravskog zlata u ovom kraju dovoljno govori otkupna cijena iz 1776. godine. Jedan kantar dunavskog zlata se plaćao 13 forinti i 30 krajcara. Zlato ispirano na Dravi i Muri plaćalo se po 14 forinti i 45 krajcara, a za zlato ispirano na ostalim rijekama 11 forinti.<sup>25</sup>

Krajem 19. stoljeća se u Sv. Mariji, Donjem Mihaljvcu, Donjoj Dubravi i Donjem Vidovcu ispiranjem zlata bavilo gotovo 250 parova ispiraća, odnosno 500 ljudi.<sup>26</sup> Početkom 20. stoljeća je u jednim prekomurskim novinama zabilježena razvijenost zlatarstva u ovom kraju: "(...) U to vrijeme Donji Vidovec se još smatrao centrom, gdje se da bi dopunili svoju zaradu – ispiranjem zlata bavilo 125 domaćina, a ovi su imali otprilike isti broj pomoćnih radnika; u Svetoj Mariji tim poslom se bavilo 25, Donjoj Dubravi 20, a Kotoribi otprilike isti broj domaćina. Naravno, zlato se ispiralo tek onda kada su vremenske prilike bile povoljne, odnosno kada su to poljoprivredni poslovi dozvoljavali. Izuzev hladnih dana svaki su dan (zlatari) odlazili na rijeku (...)"<sup>27</sup> Godine 1939. u Donjem Vidovcu je bilo 129 čamacu i 240 zlatara, dok ih je u Donjoj Dubravi zabilježeno 20, Legradu 10, a Sv. Mariji 5 zlatara.<sup>28</sup>

Na ispiraće zlata u ovom kraju je poticajno djelovala i činjenica što se u patentnim kraljevskim poveljama njihovo zlato spominje kao najkvalitetnije. Naime, kvaliteta zlata nije svugdje bila ista, a odavno je bilo utvrđeno da je najkvalitetnije ono zlato koje se ispiralo na Dravi i Muri.<sup>29</sup>

## RIBARSTVO

Drava je bila važna i zbog ribarstva od kojeg su živjeli pojedini ribari. Što se tiče ribarstva potrebno je istaknuti da su se za ulov ribe na Dravi i Muri plaćale određene takse osim u slučajevima kada su ribari poklanjali ribu svećenicima. O razvijenosti ribarstva uz Dravu govori i podatak da je vrijednost sprava za ribarenje obitelji Zrinski iznosila 1034 forinti, što je u to vri-

<sup>23</sup> N. L. Endre, *Panonsko zlato*, Podravski zbornik, sv. 21, Koprivnica 1995., str. 209.

<sup>24</sup> <http://www.kotoriba.hr/dvidovec.htm>. Pristup ostvaren 20.06.2007.; Drava u Međimurju još uvijek živi, Čakovec 2005., str. 107.

<sup>25</sup> N. L. Endre, *Panonsko zlato*, str. 209.

<sup>26</sup> F. Gönczi, *Međimurje – ljudi, vjerovanja, običaji*, Čakovec 1995., str. 158.

<sup>27</sup> *Alsólendavai Hírlap*, *Alsólendava* 1907., br. 42.

<sup>28</sup> A. Golob, *Mostovi, život ljudi i događaji uz Dravu*, Međimurje, br. 5, Čakovec 1984., str. 151.

<sup>29</sup> J. Golub, *Muraközi aranymosók*, *Keszthely Hírlap*, Keszthely, 4. studeni 1904.

jeme bila znatna svota. Osim toga rukavci i mrtvi kanali uz rijeku bili su pogodna mjesta za uzgoj ribe o čemu svjedoče i razni podaci o ribnjacima uz Dravu. Riba iz rijeke Drave je bila važna za prehranu stanovništva. Najjednostavniji pribor je još krajem 19. stoljeća predstavljao udice ("vodice") za dno i osti ("ostve"). Udice za dno su se sastojale iz jednog debelog konopa na koji j ebilo svezano šest do sedam konopa na čijim su se krajevima nalazile udice. Na svaku udicu se zakvačila živa žaba, a na kaj debelog konopa veći kamen te se to nastojalo odbaciti što dalje od obale. "Kraj debelog konopa učvrsti se na obali. Sve se to napravi navečer, a ako je dobro odabrano mjesto na svakoj će udici biti riba. U Donjoj Dubravi i okolici takvom udicom love somove. Na udicu stave živu ribicu i bace u vodu tamo gdje su virovi. Ulov se vadi ujutro čamcem. Ako je som uhvaćen, prvo ga se nastoji umoriti, a potom se ostima privuče čamcu, glava mu se pritisne uz bok čamca, tako da sam uskoči u njega. Udarac većeg soma ponekad zna biti tako jak da prevrne čamac."<sup>30</sup>

### UTJECAJ DRAVE NA STANOVNIŠTVO

Utjecaj rijeke na život stanovništva moguće je ustanoviti i proučavanjem demografskih kretanja, posebno kada se bavimo utjecajem poplava na stanovništvo koje je živjelo uz rijeku. Iako je istraživanje demografskih kretanja krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Donjoj Dubravi, ali i u još nekim naseljima uz rijeku Dravu i naseljima udaljenima od rijeke pokazalo da niti u godinama kada su zabilježene poplave nisu vidljive značajnije demografska odstupanja u naseljima uz Dravu od demografskih kretanja na širem području,<sup>31</sup> potrebno bi bilo istražiti za jedno duže vremensko razdoblje da li su poplave Drave u pojedinim situacijama imale utjecaja na demografska kretanja. Možemo pretpostaviti da su velike poplave mogle utjecati na demografska kretanja stanovništva, posebno u razdoblju ranog novog vijeka kada je prometna povezanost bila loša te se hrana u pogođena područja teže transportirala jer su u poplavama najčešće propadali usjevi.

Na osnovu sjećanja mještana je odnos Donje Dubrave i rijeke Drave opisao Zvonimir Bartolić slijedećim riječima: "Sav život od pamtivijeka ovdje se orijentirao na rijeke, pogotovo na Dravu. Šajkaši, splavari, ribari, tkalci, mlinari, tesari, kovači, kolari, foringaši, to su bila negdašnja zanimanja (...) Gradnja brodova (skela), čuna i mlinova od davnine je ovdje poznata i prelazila je s koljena na koljeno. O dubravskom obrtu i obrtnicima govore i dubravski cehovi i cehmeštri. Uz Dravu, hirovitu i okrutnu rijeku, Dubrava je uvijek bila sudbinski vezana. Mnogi su događaji danas prikriveni velom tajne. Ali legende i pripovijesti o vodenjaku "s kojim su se konjari hitali do jutra", legende i pripovijesti o črnoškolcu, dijaku grabancijašu koji je – dok je Bogorodica pila vodu z Drave i Mure – pozoja zvekkel z Pijajiške jame, išče žive. Ako ne drugda, unda za margaletsko prošćenje pod štandom ili za Martinje v kleti."<sup>32</sup>

Međimurje je nekada bilo bogato šumama, koje su pretjeranim krčenjem znatno smanjene. O tome je zapisao Ferencz Gönczi: "dok je Međimurje još bilo bogato šumama, drvo se je transportiralo Murom i Dravom u udaljene krajeve. Krajnji je cilj uvijek bio Osijek." Otpremu su vršili šajkaški i lađarski cehovi, a pravila šajkaškog ceha je 1717. je potvrdio car Karlo VI. (odnosno kao kralj Karlo III.).<sup>33</sup>

<sup>30</sup> F. Gönczi, Međimurje – ljudi, vjerovanja, običaji, str. 152-153.

<sup>31</sup> I. Obadić, Međuodnos ljudi i rijeke Drave na području Varaždinske Podravine u ranome novom vijeku, diplomski rad, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb 2006.

<sup>32</sup> Z. Bartolić, Povijesna pripovijest o Dubravi, Dobravske novine, br. 1, Donja Dubrava 1993., str. 4.

<sup>33</sup> F. Gönczi, Međimurje – ljudi, vjerovanja, običaji, str. 161-162.

Šajke (čoni) su bili drveni brodići, osim za "dugu" plovidbu po Dravi korišteni i za prijevoz ljudi s jedne na drugu obalu. Kasnije su ih koristili košaraši koji su rezali šibu na Dravi te trgovci ("mešetari") svinjama, ždrijebadi, soli, brašnom, duhanom itd.<sup>34</sup>

Roba se rijekom Dravom prevozila iz unutarnjoaustrijskih zemalja prema Podunavlju. O vrlo razvijenom prometu šajkama na rijekama Muri i Dravi koju su vodili stanovnici Legrada, Kotoribe i Drnja govore brojni podaci s početka 19. stoljeća, a među njima i studija s kartom "Zaladska županija, putevi i vode" nastala 1831. godine.<sup>35</sup>

U popisu brodova (skela) Čakovečkog vlastelinstva za 1807. godinu vidljivo je da je općina Dubrava imala u zakupu brod na Dravi kraj Donje Dubrave te brod na rijeci Mure kraj lokaliteta Kakonja.<sup>36</sup>

Početkom 20. stoljeća stanovnici Donje Dubrave su bili egzistencijalno usmjereni na rijeku Dravu. Uz glavno korito Drave od kancelarija poduzeća "Ujlaki-Hirschler i sin" do broda (skele) "sve bi vrvjelo od rada, a nedjeljama i praznicima na Staroj Dravi od Ribičevog Piklina do Veljkih pilotlinov i Drajiće šetalo se i odmaralo. Obje obale Stare Drave bila su šetališta sa utabanim stazama. Tu je bio lijepo uređenih livada s bujnom travom i oljskim cvijećem, a u tim dubravama cvrkut i pjev ptica pjevicica." Na tom je prostoru bilo na desetke "privezanih lancima i zaključanih zlatarskih šiljastih čamaca (vidovskih i dubravskih zlatara)".<sup>37</sup>

## POPLAVE

Rijeka Drava je odnosila brojne živote, pa ni u matičnim knjigama umrlih za nekadašnju župu Donji Vidovec i od 1790. za župu Donja Dubrava, nisu rijetki zabilježeni slučajevi utapljanja. O donjodubravskim pučkim vjerovanjima vezanim uz utapljanja, zapisao je Zvonimir Bartolić: "Svi oni koji su se bilo kada utopili u virovima Drave, ljudi su mislili da prebivaju u kraljevstvu zelenih dravskih dubina. Najviše žrtava bilo je uvijek za velikih trojačkih voda. To su bile prve velike vode koje su se javile oko Trojaka, nekada već koncem svibnja, a nekada u lipnju. Sve grabe i svi jarki i rukavci tada su se napunili, iznaneli ljude i djecu, a najviše one koji su htjeli prkositi rijeci. Oni su se, kupajući se u tim ranim vodama, najčešće utapali." Iz tih su razloga u pučkom vjerovanju stanovnici uz rijeku Dravu, pa i oni u Donjoj Dubravi, izmislili legende o Vodenjaku koji je utapljao ljude. "Svaki naraštaj u mjestu iznova se pitao kako se osloboditi strahova od Vodenjaka. Zato se uvijek čekalo novo pokokljenje iz kojega će doći junaci koji će osloboditi mjesto od straha. O svemu tome uvijek s mnogo pripovijedalo i na guvnima kad se trijebio kukuruz i na čeharama, kada se čehalo perje."<sup>38</sup>

Čitavo je 18. stoljeće proteklo "u obračunavanju dravskih ljudi i sukoba o granicama koje je mijenjala Drava nakon svake veće poplave. Dravski šumoviti prirodni krajolik bio je rudnik građevnog materijala za tradicionalnu gradnju međimurskih hiža, mostova, skela, mlinova, bačvi, a kasnije i željezničke pruge zbog čega je ona bila interesantna mnogima. Dravske vode bile su mjesta gdje su proplivale generacije djece, ugasili popodnevu žegu *kanasi* i *kravari* sa svojim blagom, kosci i žeteoci na *zviranjcima*, žene su prale rublje *grohanjem* i namakale konoplje za tkanje. Hirovitost rijeke Drave ruralnom stanovništvu Međimurja, često je donosilo i zlo proizaš-

<sup>34</sup> Drava u Međimurju još uvijek živi, Čakovec 2005., str. 110.

<sup>35</sup> G. Bencze, Zala megye leírása a reformkorban, Zalai Gyujtemény, 23. sz., Zalaegerszeg 1986., str. 28-29.

<sup>36</sup> V. Kalšan, Međimurska povijest, Čakovec 2006., str. 175.

<sup>37</sup> D. Em Šafar, Duh hrvatstva u Donjoj Dubravi na početku XX. stoljeća, Dobravske novine, br. 10, Donja Dubrava 1998., str. 16.

<sup>38</sup> Z. Bartolić, Brod. Pripovijest iz stare Dobrave, Dobravske novine, br. 6, Donja Dubrava 1996., str. 8.



lo iz topljenja snijega na obroncima Alpi i velikih proljetnih i ljetnih kiša koje su izazivale poplave. Nerijetko su se cijela naselja morala povlačiti na povišena mjesta, a iza poplava ostala je pustoš na poljima. Uoči takvih neprilika seljaci su se upuštali u akcije spašavanja imovine gradnjom *pilotljina*, pruća punjenog sa šljunkom i vezanog debelom žicom koje su bacali u Dravu. Time su pokušali zaustaviti njene bujice. Osim *pilotljina* sjekli su *jagnjedi*, vrbe i topole koje su bacali povezane žicom u vodu."<sup>39</sup>

Donja Dubrava je bila usko vezana uz rijeku Dravu i u razdoblju druge polovice 19. te početkom 20. stoljeća. No, problem je bio u učestalim poplavama rijeke Drave koje su ugrožavale stanovništvo koje je stanovalo blizu rijeke. Selo Donja Dubrava je smješteno na relativno maloj udaljenosti od rijeke pa je stalno prijetila opasnost da bude poplavljeno. Posljedice poplava su bile teške za stanovništvo. Iako su poplave predstavljale opasnost za stanovništvo one su istovremeno, zahvaljujući zadržavanju vode zbog bujnog raslinja gnojile tlo i time poboljšavale njegovu poljoprivrednu kvalitetu. S vremenom se kod ljudi razvila svijest da se raznim hidrotehničkim radovima – melioracijama, uređenjem i kanaliziranjem korita te povezivanjem riječnih tokova kanalima može utjecati na hidrografske odnose. Drava je prije hidroregulacije često poplavljivala obalna područja. Drava je često meandrirala i mijenjala korito rijeke. Kasnije su radi zaštite od poplava na prostorima uz Dravu bili provođeni regulacijski radovi.

Sredinom 19. stoljeća se glavna matica rijeke Drave približila Donjoj Dubravi sa zapadne strane ugrozivši put od strane Donjeg Vidovca. Velikim naporima mještana i Hirschlerovog poduzeća otklonjena je opasnost daljnje erozije. Stanovnici Donje Dubrave su pamtili tzv. "veljke i male pilotljine" u tzv. Staroj Dravi (nekadašnjem rukavcu rijeke Drave). To su bili ostaci obrane od erozivnog djelovanja rijeke. "Neko vrijeme je u dubavskome Prekopu od "Veljkih pilotljinov" do "Piklina" bila "ljenta" - pristanište šajki i splavi, kada je u XIX. stoljeću tamo bila obala glavne matice Drave. Skladišta uz obalu tu su pazili "šafari" (...) Od 1935. i 1936. jedan jaki odvojak Drave se obrušio pod dubravsko Doljnje polje. Razjedinio je vrlo plodne oranice i livade u blizini sela i prijetio starom drumu u pravcu Kakinje. Ni visoka obala, do deset metara na tome dijelu, nije smetala virovima koji su se tu vrtjeli i kod niskog vodostaja i kao frezom bušili obalu usmjeravajući se nekakko na sjever. Obala se rušila uz gromki šum u vodu i opasno se bilo u blizini zadržavati."<sup>40</sup>

Prema sjećanjima mještana "prigodom jedne poplave mjesto je ostalo skoro prepolovljeno. Bilo je to pedesetih godina devetnaestoga stoljeća, u doba Jelačićeve hrvatske uprave. Tako se tu živjelo, rađalo i umiralo, kraj vode i na vodi. S jedne strane branila se otimana zemlja od vode, a s druge strane čuvala se zemlja od vlastelina. Kada je bilo moguće ona se i kupovala od njega."<sup>41</sup>

## DRAVA KAO PROMETNICA

Donjodubravski i donjoštajerski (slovenski) splavari ("fljojsari") su se najviše zadržavali u gostionici Rusak. Restauracija je imala tri namještene sobe gdje su gosti mogli prenoćiti. "Tu u lokalu bi se sklupali kupoprodajni ugovori i "kaparile rajže" između splavara i poslodavaca za daljnju plovidbu od Dubrave do Vizvara-Ferdinandovca ili Osijeka, Novog Sada, Beograda i dalje (...) U trima ovećim prostorijama Rusakove restauracije u sezoni plovidbe bi se vrtjelo nekoliko desetaka raspoloživih "Kranjaca". Tu bi se odmarali uz pjesmu do večernjeg vlaka iz Kotoribe za Maribor i Dravograd. (Neki od momaka imali su "svoje ljupce" u Dubravi i ne bi

<sup>39</sup> Drava u Međimurju još uvijek živi, str. 113.

<sup>40</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, Čakovec 1991., str. 33-35.

<sup>41</sup> Z. Bartolić, Povijesna pripovijest o Dubravi, Dobravske novine, br. 1, Donja Dubrava 1993., str. 4.

žurili kući). Desetak lijepih slovenskih pjesama su Dubravčani naulili od "Kranjcov", koji bi uvijek i selom zbornom pjevali kad bi ih dubravski foringaši vozili po osmoricu na kolima sa splavarskom opremom u Kotoribu s vlakovima."<sup>42</sup>

Prije nego što je bila izgrađena željeznička pruga (1860.) splavari su se iz Donje Dubrave vraćali kući pješice, a putovanje je trajalo više dana. Sa sobom su nosili "fljojsarski štrik" i sje-kiru. "Ko so se vraćali domov z vlakom, so se pogosto srećali z savinjski spavarji in si z njimi izmenjali vtise in izkušnje". U svakoj šajki je bilo šest članova posade (kormilar i pet njegovih pomoćnika). Štajerski splavari su većinu šajki rasprodali u Donjoj Dubravi i to poduzeću "Ujlaki-Hirschler i sin", a nakon raspada Austro-Ugarske i u novonastaloj Kraljevni Srba, Hrvata i Slovenaca ovo je poduzeće izgubilo ranije privilegije i postupno je slabilo. Drvo, koje nije kupilo ovo donjodubravsko poduzeće, splavari su vozili dalje do Osijeka, Novog Sada i Beograda. Transport drva rijekom Dravom je bio jeftiniji od prijevoza željeznicom. Kupci drveta više puta nisu rastavljali šajke pa su ih upotrebljavali za prijevoz drugoga tereta po Dunavu i kao brodove za prijevoz niz rijeku. Osnovni uvjet za plovidbu je bio taj da je u koritu rijeke Drave tekla dovoljna količina vode. Kada je protok vode bio viši od 500 m<sup>3</sup>/sek, dravska voda je bila toliko visoka da je vožnja bila opasna i gotovo nemoguća. U takvim su situacijama splavari morali splavi privezati u pristaništu i čekati da voda opadne. Loši uvjeti su u prosjeku trajali 30-tak dana na godinu. Da opasnost od Drave nije bila bezazlena govore podaci da je godišnje pet do deset splavara našlo svoj mokri grob u ovoj rijeci. Ponekad su to bili mladići, a nekada i iskusni splavari koji su i desetljećima plovili na splavima. Ukoliko je sve bilo u redu tijekom plovidbe splavari bi drugi dan vožnje dospjeli u Donju Dubravu gdje je bilo veće pristanište gdje je lako moglo više splavi. Tu su vlasnici odlučili koji će se splavari vratiti kućama, a koji će nastaviti vožnju. U Donjoj Dubravi su se po dva "fljojsara" iz svake šajke vratila kući, a mijenjali su ih stanovnici Donje Dubrave. Između Donje Dubrave i Vizvara vožnja "po šumi" nije bila tako zahtjevna pa je plovidba bila bez kormilara sa četiri člana posade koje je vodio "ober" koji je bio jedan od stanovnika Donje Dubrave. Splavare koji su vozili od Donje Dubrave nizvodno Dravom su nazivali "šumaki" jer je Drava tekla kroz šumske predjele. U Vizvaru su po dvije šajke vezali zajedno, za što je bilo dovoljno četiri veslača dok su se ostali vratili svojim kućama.<sup>43</sup>

Splavarenje je bilo jedan od mnogih oblika suživota ljudi i rijeke Drave. "To je bil preko 500 let star način spravlja lesa iz obsežnih gozdov Pohorja in Kozjaka po reki navzdol do kupcev po širini Panonski nižini vse tja do Černega morja. Spave so sestavljali iz hlodov, tesanega in žganega lesa. Splavi so bili široki okrog 5 m, dolgi pa od 16 do 24 m."<sup>44</sup>

Sredinom 19. stoljeća su splavari na putu do Donje Dubrave dobivali 6 guldena, "ravnjaki" 50 krajcera više, a kormilar 12 guldena. Ukoliko je šajka plovila dalje dobivali su dodatke na plaću. Po otvaranju koruške željeznice položaj splavara je postao nepovoljniji. O cijenama prijevoza drveta su se dogovarali u splavarskim zadrugama, a splavarima je uspjelo dobiti djelomično vraćanje troškove povratka vlakom. Za plovidbu do Donje Dubrave su dobili svaki dan plaćenu dnevnicu, a uz to su dobivali paušalnu plaću koja je ovisila o relaciji plovidbe. Godine 1938. je

<sup>42</sup> Gostionicu je u drugoj polovici 19. stoljeća otvorio Đuro Rusak (1834.-1901.) da bi krajem 19. stoljeća taj posao preuzeo njegov sin Mijo Rusak (1874.-1933.). On je s vremenom akumulirao kapital i otvorio «črepanu» iz koje je crijepom i betonskim cijevima opskrbljivao Donje Međimurje i dio Podravine. D. Šafar, Dubravska restauracija Rusak nekoć, Dobravske novine, br. 11, Donja Dubrava 1998., str. 16. Jedan dio slovenskih splavara se odmarao i u gostionici Vrtarić koja je bila u seli najbliže Dravi i ljeti, ali tek od 1937. kada je taj lokal iznajmio Slovenac Nestlin Seifrid sa svojom suprugom Lojzikom.

<sup>43</sup> M. Kanop, Drava – nekđaj plovna reka, u: Drava nekoć in danes. Zemljepisne, zgodovinske in etnološke značilnosti sveta ob Dravi; splavarstvo in energetika, Maribor 2000., str. 169-170, 180-181, 184-186.

<sup>44</sup> M. Jež, Drava nas povezuje, Planinarski zbornik, Varaždin 1999., str. 40.

"ober" (splavar iz Međimurja koji je vozio od Donje Dubrave nizvodno) dobivao 30-35 dinara. Npr. za "rajžo" do Donje Dubrave dobivali su splavari iz Libelič 175, a kormilar 350 dinara, iz Dravograda 150 odnosno 300 dinara, a iz Maribora 100 odnosno 200 dinara. Za sklapanje i rasklapanje splavi se računala dvostruka dnevnic, povratak vlakom je vlasnik plaćao u udjelu od 75 posto do Maribora. "Šumakima" (splavarima koji su vozili splavi od Donje Dubrave nizvodno) se plaćala do Ožbaltu cijena cijele prijevozne karte vlakom. Godine 1938./39. splavar je na jednodnevnom ili dvodnevnom putu iz Dravograda, Vuzenice ili Vuhreda do Donje Dubrave zaslužio 150, a kormilar 230 dinara.<sup>45</sup>

Kada su splavari došli u Donju Dubravu, tamo je vlasnik splavi izabrao kormilara koji se je u njegovo ime morao brinuti za plovidbu, a ujedno je bio zadužen za kontrolu količine drveta koja je bila preuzeta pri trgovcu s drvetom. Zaduženu količinu drveta je morao predati raznim kupcima u Podravini, Srijemu, Bačkoj ili Banatu.<sup>46</sup> U Donjoj Dubravi je svaki splavar dobio pola, a kormilar litru vina. Tamo se u gostionici vršio "krsni obred" novih splavara.<sup>47</sup>

Brodarstvo (skelarstvo) na Dravi je bilo unosan posao. Pošto nije postojao most ova rijeka se jedino mogla prijeći preko broda (skele). Brod je bio osiguran lancem koji je bio pričvršćen na oba kraja obale. Brod je postojao i na rijeci Muri (lokalitet Kakinja). Vezano uz ovaj brod je primjerice 12. siječnja 1861. sklopljen ugovor o njegovom korištenju između trgovišta Legrad i općine Donja Dubrava.<sup>48</sup>

O životu broda i brodarka postoje brojne legende. Nešto od toga je na temelju sjećanja mještana zapisao Dragutin Feletar: "Zanimanje brodarka bilo je vrlo poštovano v Dobravi. Bili su mahom naočiti ljudi, spretni i crvenih obraza, koje su brili dravski vjetrovi i hladna voda, snažni kormioniši s jakim mišićima. Uvijek su provodili život na rijeci, bilo da su imali sklepanu malu kućicu za spavanje na dobravskoj strani rijeke ili, pak, na samoj skeli, zbitu od starih dasaka. Za prijevoz im se obično plaćalo u naturi – kukuruzom, pšenicom, krumpirom, kruhom... Ponekad su po svoju plaću brodarki išli kolima po selu, od kuće do kuće."<sup>49</sup>

Zvonimir Bartolić je o dijelu svakodnevnog života brodarka, na temelju sjećanja mještana Donje Dubrave, zapisao slijedeće: "Noću se površina Drave bjelasla, poglavito za punog mjeseca. Pričinjavalo se uvijek kao da rijekom, dolazeći i odlazeći, putuju izdužena iskričava zrcala. Konji su na tom mjestu, i prije negoli bi ih kočijaš zaustavio, podizali glave i kao ukopani stali. Katkada su hrzali, uspinjali se, kopali prednjim nogama. Plašili su se šme i šuma vode. Oni koji su poznavali običaje dolazeći do broda brzo su se snalazili i stavljajući ruke oko ustiju otegnuto dovikivali: broodaaar, broodaaar! Jeka je katkada daleko putovala, a onda se na veliko iznenađenje vraćala. Nakon stanovitog vremena odista se iz mraka pomolila crna sjena broda kod kapure.

<sup>45</sup> M. Kanop, Drava – nekadašnja plovna reka, str. 189-190.

<sup>46</sup> I. Verboten, P. Macuh, Splavarstvo na Dravi in Donavi, u: Drava nekoč in danes. Zemljepisne, zgodovinske in etnološke značilnosti sveta ob Dravi; splavarstvo in energetika, Maribor 2000., str. 206.

<sup>47</sup> M. Kanop, Drava – nekadašnja plovna reka, str. 192. "Drugi ali treći dan so prispeli do Donje Dubrave. Tukaj so se ustavljali vsi splavi in nekateri splavarji in kormioniši so se vračali domov. Zvečer so v splavarski gostilni krstili novopečene splavarje in kormioniše. Pri tem krstu je sodeloval zgovoren flosar, ki je bil duhovnik, dva sta bila pa ministranta. Oblečeni so bili v improvizirana mašna oblačila. Krščanec si je moral izabrati starejšega in uglednega splavarja, ki mu je bil za botra. Postavljali so mu različna šaljiva vprašanja, na katera je moral krščanec bolje odgovarjati. Po slovesnem nagovoru "duhovnika" so novopečenega flosarja krstili. Lahko si je izbiral, ali hoče biti krščen z vodo ali z vinom. Če si je izbral vodo, so ga polili po glavi, če pa vino, je moral vrč izpiti. Veselo razpoloženje je trajalo pozno v noč. Nekateri med njimi so izginili k svojim ljubicam.

<sup>48</sup> Arhiv općinskog poglavarstva Donja Dubrava, Spis od 12. siječnja 1861.

<sup>49</sup> D. Feletar, Kronika dobravskog mosta, Dobravske novine, br. 3, Donja Dubrava 1994., str. 11.

Brodar je uz škripu dasaka, zvokečući lancima brod zavezao za kapuru, a kočijaši su uz težak babot konjskih kopita utjerivali konje na brod. Nakon toga sve se ponavljalo. Kada se pak ljeti spremalo nevrjeme i gromovi i strijele kresale po brodskim lancima, kod svih su se stiskala srca i zaustavljao dah (...)"<sup>50</sup>

Godine 1913. došlo je do ukidanja broskog prijelaza preko rijeke Mure kraj Donje Dubrave. Taj su prijelaz koristili uglavnom stanovnici Donje Dubrave i Legrada. Zbog ukidanja broskog prijelaza općina Donja Dubrava se žalila upravi Zaladske županije. Žalba je došla do ministarstva i bila je vrlo brzo riješena.<sup>51</sup> Iste, 1913. godine je došlo do postupka za razrješenje vodenih naprava. Dopisi su bili upućeni Martinu Čižmešiji, Stjepanu Štefiću, Stjepanu Rusaku, Ivanu Vargi iz Donje Dubrave te Josipu Haniću iz Legrada.<sup>52</sup>

## MLINOVI

Drava je bila važna i zbog toga što se njena snaga upotrebljavala za pokretanje brojnih mlinova. U 19. stoljeću je na Dravi bilo 11 mlinova u Donjoj Dubravi. Vodeni mlinovi su davali svojevrsni romantični ugođaj na rijeci Dravi, a danas je na njih ostalo samo sjećanje.<sup>53</sup> Ferencz Gönczi je napisao da su se u tim mlinovima mljeli pšenica i kukuruz ne samo za lokalne potrebe već i za susjedne krajeve.<sup>54</sup> Sva sela uz Dravu, pa tako i Donja Dubrava, koristila su dravske mlinove na kompama (čamcima). Središnje mjesto svakog mlina (vodenice) je bio gornji kamen s rupom kroz koju se sipalo žito koji se onda mljeo trvenjem tog gornjeg pokretnog s donjim stabilnim kamenom. Kvaliteta brašna je ovisila o razmaku između ta dva kamena. Kamenje je pokretano snagom vode preko kola i zato je briga za stalnu opskrbu vodom bila najveća briga vodeničara, pa je to uvjetovalo i smještaj vodenice odnosno njihovo premještanje uzvodno ili nizvodno Dravom.<sup>55</sup> Prema dokumentaciji Zaladske županije iz 1889. godine svoje su mlinove na rijeci Muri imali slijedeći stanovnici Donje Dubrave: Andras Szabo, Istvan Csizmasia, Ferencz Mikor, Martin Csizmazia, Jozsef Zsinics, Ivan Blagovics i Istvan Stefics.<sup>56</sup> Početkom 20. stoljeća je na Dravi kraj Donje Dubrave bilo sedam mlinova.<sup>57</sup>

"Brod ili mlin kada bi ga led ili otrgnuo ili kada bi ga otnula klada, ili neka nečista sila voda je nosila daleko pod Legrad, do Molvarskih Konaka, ili još dalje do Oseka. Te nesreće donosile su uvijek bezbrojne teškoće. Jer takav kvar teško se mogao nadoknaditi. Mnogo puta zbog toga Dobravčani su ostali mjesecima bez broda, a dobravska općina dugo je morala otplaćivati dugove. Dobravski su pak mlinari propadali, njihova su gospodarstva nestajala, a kroz čitavo stoljeće pripovijedale su se pripovijesti o tome kako su nestajali mlinovi i brodovi. I brojni utopljenici, mlinari i brodari koje je Drava odnesla do Dunaja, uvijek su bili strašna opomena živima."<sup>58</sup>

<sup>50</sup> Z. Bartolić, Brod. Pripovijest iz stare Dobrave, Dobravske novine, br. 6, Donja Dubrava 1996., str. 8.

<sup>51</sup> Pokrajinski arhiv Maribor (dalje: PAM), Odbor za opću upravu Županije Zala, fond 1125007, kut. 24, br. 3302/1913.

<sup>52</sup> PAM, Odbor za opću upravu Županije Zala, fond 1125007, kut. 24, br. 3313/1913.

<sup>53</sup> A. Golob, Mostovi, život ljudi i događaji uz Dravu, str. 151.

<sup>54</sup> F. Gönczi, Međimurje – ljudi, vjerovanja, običaji, str. 159.

<sup>55</sup> M. Kolar, E. Wagner, Vodenice u Hrvatskoj (18.-20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka/potoka, Ekonomska i ekohistorija, br. 3, u pripremi.

<sup>56</sup> PAM, Podžupan županije Zala, fond 1125006, 1889 (bez broja).

<sup>57</sup> Z. Čižmešija, Mlin i Dubrava bili su moj život (razgovor s Vinkom Miserom), Dobravske novine, br. 15, Donja Dubrava 2000., str. 4.

<sup>58</sup> Z. Bartolić, Brod, Dobravske novine, br. 6, Donja Dubrava 1996., str. 8.

## GUŠAVOST I DRAVSKE ŠUME

Pojava endemske gušavosti može biti posljedica nedostatka joda u hrani ili u vodi.<sup>59</sup> Gušavost je bila česta bolest ljudi uz Dravu zbog siromaštva njenih voda jodom.<sup>60</sup> Kada je skupina stručnjaka Medicinskog fakulteta 1957. godine istraživala područje kotara Koprivnica uočila je da je gušavost mogla dovesti do znatnih posljedica po zdravlje stanovništva.<sup>61</sup> Probleme s gušavosti i tzv. "kretinizmom" su imala i međimurska sela uz rijeku Dravu. Npr. u Donjoj Dubravi su bunari bili obično na dubini od tri do četiri metra pa je razina bunarskih voda često bila u dodiru s dravskom vodom. U sjećanjima mještana govori se da je od davnih vremena selo imalo do stotinu gušavih osoba i desetak slučajeva s "endemskim kretinizmom".<sup>62</sup>

Stanovnici Donje Dubrave su imali svoje šume na području uz tok rijeke Drave. Zahvaljujući sačuvanoj dokumentaciji u Pokrajinskom arhivu u Mariboru, gdje se čuva građa Mađarske kraljevske šumske uprave iz Zalaegerszega postoje četiri primjera opisa šumskih površina na području Donje Dubrave sa pripadajućom analizom, kartama i iscrpnim podacima. Zbog ograničenog prostora ne bi detaljno ulazili u ovu problematiku već bi na nju uputili buduće istraživače. Podaci su iz razdoblja između 1893. i 1912. godine. Iz karata je vidljivo da je većina šumskih površina bila na prostoru neposredno uz rijeku Dravu i njezine brojne rukavce. Na eksploatacijskim (gospodarskim) kartama su označeni i ritovi, sprudovi, glavni te sporedni tokovi rijeke Drave. Na karti iz 1912. vidljiv je put koji je išao s desne strane rijeke Drave, taj je put koristio dvije dravske ade, imao je jedan most između dviju ada, a u blizini međimurske strane Drave je bio brod. Na karti je također prikazano razgraničenje između teritorija sela Selnice (u Podravini) i Zaladske županije. Šumske površine su prikazane raznim bojama i rangirane su prema kakvoći u pet kategorija.<sup>63</sup> Stanovnici Donje Dubrave su za korištenje šuma trebali dozvole, a srećom se sačuvalo podosta takvih dozvola s početka 20. stoljeća<sup>64</sup>, što će zasigurno biti izazov za buduće istraživače.

Šume na području Donje Dubrave su ponekad pogađali požari. Na prostoru šume bivše urbanizirane zajednice u općini Donja Dubrava izbio je požar 1913. godine.<sup>65</sup> O iskorištavanju šuma na području Donje Dubrave tijekom Prvoga svjetskog rata postoje podaci i u dokumentaciji Odbora za opću upravu Zaladske županije iz 1916. godine.<sup>66</sup> Još jedan veliki šumski požar na prostoru donjodubravskih šuma je zabilježen 1916. godine. Nakon požara je uprava Zaladske županije dala prijedlog za obnovu šume.<sup>67</sup>

<sup>59</sup> Guša (struma štitnjače), Hrvatska enciklopedija, sv. 4 (Fr-Ht), Zagreb 2002., str. 412.

<sup>60</sup> Drava u Međimurju još uvijek živi, Čakovec 2005., str. 113. Kasnije su zbog toga u svoje bunare seljaci uz Dravu bacali medicinski jod čime je ta bolest polako nestala na ovome području.

<sup>61</sup> G. Čeh, Oligofrenija kao posljedica endemskog kretinizma, Zdravstvene novine, god. XI, br. 5-6, Zagreb 1958., str. 82-83.

<sup>62</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, Čakovec 1991., str. 35.

<sup>63</sup> PAM, Mađarska kraljeva gozdna uprava Zalaegerszeg, fond 1125009, kut. 2/5.

<sup>64</sup> PAM, Odbor za opću upravu Županije Zala, fond 1125007, kut. 14, br. 86/1916, br. 4108/1914.; kut. 26, br. 1063/1909.

<sup>65</sup> PAM, Odbor za opću upravu Županije Zala, fond 1125007, kut. 18, br. 1138/1913.

<sup>66</sup> PAM, Odbor za opću upravu Županije Zala, fond 1125007, kut. 14, br. 86/1916.

<sup>67</sup> PAM, Odbor za opću upravu Županije Zala, fond 1125007, kut. 15, br. 862/1916.



**DONJODUBRAVSKA PODUZETNIČKA OBITELJI HIRSCHLER I RIJEKA DRAVA**

Uspon obitelji Hirschler iz Donje Dubrave "prikazuje tipičan put bogaćenja trgovaca tijekom 19. stoljeća. Obitelj je prešla svoj put od pokućarca do plemenitaškog naslova baruna."<sup>68</sup> Poduzetnici iz obitelji Hirschler će tijekom većeg dijela 19. i početka 20. stoljeća obilježiti gospodarski i društveni život Donje Dubrave. Na žalost, nije ostala sačuvana dokumentacija o ovoj obitelji pa će podaci izneseni u tekstu koji slijedi, sustavnim arhivskim istraživanjima, najvjerojatnije morati biti podložni korekcijama.

Prema predaji stari Hirschler (najvjerojatnije se zvao Henrik)<sup>69</sup> i njegov sin Julius, kaniški Židovi "trgovci-cenkari" obilazili su kuće i prodavali robu. Početkom 19. stoljeća Julius Hirschler (29. kolovoza 1810.- 08. listopada 1876.) je u Donjoj Dubravi otvorio trgovinu,<sup>70</sup> no čini se da je u Donjoj Dubravi još 1771. godine postojala tvrtka "Braća Hirschler", koja se bavila preprodajom drvene građe.<sup>71</sup> Broj Židova je tijekom 19. stoljeća rastao, npr. 1857. je u Donjoj Dubravi popisano 21 Židov, a do 1900. je njihov ukupni broj više nego udvostručen pa ih je te godine bilo popisano 49 u Donjoj Dubravi.<sup>72</sup>

Godine 1828. je došlo do spajanja između starog krznarskog majstora Jeronima Ujlakija i trgovca građevnim drvom Juliusa Hirschlera, a od tada se zajedničko poduzeće naziva "Ujlaki-Hirschler". Hirschleri su osim s drvom trgovali na velikom vinom, jabukama, orasima, lukom i kašama, a roba se prevozila šajkama i splavovima ("fljojsima"). U Donjoj Dubravi i Legradu su imali svoja skladišta i pristaništa ("lente"), a kada Velika Kaniža bila povezanaz pragerskom željeznicom, otvorila se još jedna "arterija" ne samo za obitelj Hirschler nego i za Međimurje.<sup>73</sup> Moguće je ocjeniti da je poduzeće "Ujlaki-Hirschler" dalo pečat cjelokupnom razvoju Donje Dubrave, ali i jačanju splavarstva na rijeci Dravi.<sup>74</sup>

Jeronim Ujlaki je imao dva sina: Stjepana koji je bio profesor gimnazije u Velikoj Kaniži (Nagykanizsa), a potom u Stolnom Biogradu (Szekesfehervar) i Gašpar koji se nakon neuspješnog studija vratio kući. Poslije svađe sa ocem je otišao u Varaždin i tamo izučio krznarski zanat. Iz Varaždina je otišao "u frent". Julius Hirschler je kasnije putem oporuke naslijedio imetak od Jeronima Ujlakija.<sup>75</sup>

Gašpar Ujlaki je u Parizu je otvorio radionicu, a za vladavine Luja Bonopartea (1808.-1873.)<sup>76</sup> postao je njegov krznar. Kada se Luj Bonoparte 1852. proglasio za cara Napoleona III. (vladao je do 1870. kada je uspostavljena Treća Republika Francuska)<sup>77</sup>, prema predaji sačuvanoj u obitelji, je caru sašio svečanu bundu-dolamu od harmelina za krunidbu. Navodno je krajem 1860-ih godina Gašpar posljednji puta posjetio Donju Dubravu i donio rođacima bogate darove.<sup>78</sup>

<sup>68</sup> B. Bunjac, J. Jahn, V. Matotek, I. Puzak, M. Šestak, Pregled povijesti Međimurja, Čakovec 2003., str. 97.

<sup>69</sup> D. Feletar, Zlatari i splavari na Dravi, Podravski zbornik, sv. 2, Koprivnica 1976., str. 126.

<sup>70</sup> Župni ured Donja Dubrava, Stanje duša. Za Juliusa Hirschlera je zabilježeno da je "trgovec od desek".

<sup>71</sup> NAZ, KV, Prot. 79/X, str. 63-64.

<sup>72</sup> V. Kalšan, Građansko društvo u Međimurju, Čakovec 2000., str. 126-127.

<sup>73</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, Čakovec 1991., str. 21.

<sup>74</sup> D. Feletar, Zlatari i splavari na Dravi, str. 126.

<sup>75</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 21-22.

<sup>76</sup> Napoleon III. (puno ime Charles Louis Napoleon Bonoparte), Hrvatska enciklopedija, knj. 7, Zagreb 2005., str. 582.

<sup>77</sup> J. Carpentier, F. Lebrun, Povijest Francuske, Zagreb 1999., str. 216-225.

<sup>78</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 22.

Kada je Gašpar Ujlaki umro bez potomaka, iz Pariza je, navodno, stigao ček na 70.000 franaka u zlatu na ime njegovih nasljednika. Prema predaji Hirschleri su tada imali "u službi kućnog učitelja, Švicarca, koji je učio djecu obitelji i njih njemački, francuski i talijanski. On je preveo na mađarski jezik sve dokumente koji su stigli iz Pariza. Jakob Hiršler je pozvao tada k sebi u kancelariju staroga Jošku Ujlakija "škerlečara" i saopćio mu da mu je umro bratić Gašpar u Parizu i da je dobio nasljedstvo odanle u iznosu od 70 zlatnih franaka (cekina). Stari "škerlečar" je bio vrlo zadovoljan, jer i to su bili "veljki penezi" tada. Poljubio je ruku "milostivomu gosponu" i veselo izašao. Kroz nekoliko godina je stari Švicarac dobio otkaz zbog neke prepirke sa svojim poslodavcem. Prije odlaska iz sela je došao k starome Joški Ujlakiju i ispričao mu svu makinaciju Hiršlera sa nasljedstvom od bratića Gašpara. Švicarac je nagovorio Joška da preda predmet u Okružni sud u Velikoj Kaniži, što je ovaj i učinio. Ali Hiršleri su već tada imali svuda "svoje ljude" i advokate, pa je Ujlaki izgubio parnicu iza zastarjelosti slučaja. Tako se na tome sve završilo (ali nasljednici Ujlakija su ostali za cijeli život kivni na Hiršlere).<sup>79</sup> Hirschlerovo poduzeće je s vremenom ojačalo pa je dana 1. siječnja 1869. godine je bila blagoslovljena njihova nova zgrada na rijeci Dravi.<sup>80</sup>

Poduzeće "Ujlaki-Hirschler" kasnije je imalo naziv "Ujlaky-Hirschler i sinovi" da bi posljenje ime bilo "Ujlaky-Hirschler i sin". Ova tvrtka je pod vodstvom sinova Juliusa Hirschlera: Lepolda (Donja Dubrava, 22. listopada 1840. - 17. travnja 1907.)<sup>81</sup>, Maximiliana (Donja Dubrava, 16. prosinca 1841.-1919.)<sup>82</sup>, Antuna (Donja Dubrava, 13. siječnja 1843.-1888.)<sup>83</sup>, i Jakoba (Donja Dubrava, 18. studeni 18. studeni 1845.- 23. ožujka 1891.) doživjela procvat.

Vodostaj rijeke Drave je 1882. godine bio toliko velik da je sva imovina poduzeća za preprodaju drvenom građom "Braća Hirschler" (na Lenti na obali rijeke Drave) bilo pod vodom, osim njihove kancelarije. Župnik je s Hirschlerom obilazio gomile dasaka i gledao da li su dovoljno utvrđene da ih voda ne odnese.<sup>84</sup>

Zahvaljujući jednoj nesreći uspjeli su dobiti plemstvo. Zapisna je usmena predaja o tome "kako se Mura jako razlila u sedamdesetim godinama i poplavila nekoliko naselja, na spašavanje ljudi i imovine Hiršleri su u Podturnu i Kotoribi dali 70 čamaca (koliko su imali na skladištu u Dubravi). Taj njihov humani gest su "njihovi ljudi" u Budimpešti naveliko reklamirali u parlamentu i lokalnoj vladi (Antun, Maks i njihov šurjak Franc Löke su radili u ministarstvima u Budimpešti). Bio je podnesen dvoru u Beč zahtjev da se nagrade "dobročinitelji". Opunomoćenik od braće Jakob je otišao sa starim Juliusom u Beč na poziv u audijenciju k caru Franji-Josipu. Na pitanje cara, što želi i čime da ga nagradi za njegov humani čin spasavanja njegovih podanika,

<sup>79</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 23.

<sup>80</sup> Župni ured Donja Dubrava, Spomenica župe.

<sup>81</sup> Suvlasnik poduzeća Leopold Hirschler je 1887. primio katoličku vjeru 27. rujna 1885. i prezime Hirschler promijenio u Zalán, a ime pri krštenju mu je bilo Janos (Ivan). Župni ured Donja Dubrava, Status Animarum.

<sup>82</sup> On je bio županijski virilist za 1907. godinu. Zajedno s braćom je vodio jednu od najvećih tvrtki za proizvodnju, preradu i promet drveta u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Kralj i car Franjo Josip mu je 1887. dao plemstvo za osobite zasluge u gospodarskom razvitku zemlje. Dana 23. srpnja 1917. je primio katoličku vjeru. Župni ured Donja Dubrava, Protocollum conversorum in Parochia Dubrava; V. Kalšan, Židovi u Međimurju, katalog, Čakovec 2006., str. 68.

<sup>83</sup> Bio je kraljevski savjetnik u Ministarstvu financija u Budimpešti, a 27. rujna 1885. je prešao na katoličku vjeru, a prezime Hirschler promijenio u Zalán. V. Kalšan, Židovi u Međimurju, str. 67.

<sup>84</sup> Župni ured Donja Dubrava, Spomenica župe.

Julius se zahvalio na prijedlogu cara kad mu je predlagao novac, posjed. Drhćućim glasom je izjavo jer bi želio plemstvo za obitelj da sve drugo imadu."<sup>85</sup>

Poslovi ove obitelji su se razvijali. Došlo je do kupovine velikih kompleksa šuma na području današnjih Slovenije i Austrije, a otvarali su brojna trgovačka predstavništva širom Monarhije te time povećavali broj splavara i drugog radništva.<sup>86</sup>

Od rijetkih dokumenata koji su sačuvani iz djelatnosti ovoga poduzeća osvrnuti ću se na dva. Prvi dokument je račun od 18. lipnja 1874. godine, a iz njega se vidi da je Hirschlerovo poduzeće napravilo posao s koprivničkom gradskom općinom prodajući joj drvo u vrijednosti od 2.421 forint i 91 filira, a Dragutin Feletar smatra da su se ti poslovi u Koprivnici stalno proširivali.<sup>87</sup> Poduzeća "Ujlaky Hirschler és fia" je 14. travnja 1881. iz Donje Dubrave uputilo dopis poglavarstvu općine Novigrad Podravski iz kojeg se vidi da je ovo poduzeće imalo razgranate poslovne veze.<sup>88</sup>

Obitelj Hirshler je u Donjoj Dubravi "na Posrancu" izgradila parnu pilanu, te istovremeno kupila velike površine šuma na Pohorju i okolici Dravograda, kao i hrastove šume u Međimurju od grofa Feštetića. Talijanski graditelji su im zidali nove velike zgrade u Dubravi, tako da su potkraj XIX. stoljeća imali u Dubravi 13 velikih kuća sa gruntima za sebe i činovnike. Nakon požara koji je uništio pilanu u Donjoj Dubravi Hirschleri su odlučili podignuti novu pilanu.<sup>89</sup> Ovo poduzeće je odlučilo povećati trgovinu s Mađarskom kako bi tamo izvezilo daske, a ne više trupce. Radi toga je za novu lokaciju pilane odabrano susjedno naselje Kotoriba, koja je bila smještena na željezničkoj pruzi. Pilana je sagrađena kraj kotoripskog željezničkog kolodvora 1882. godine, kao najstarija u Međimurju. Kraj pilane je bilo veliko istovarište trupaca, a južno od željezničkog kolodvora veliko stovarište dasaka, zvano "kašte".<sup>90</sup>

U tu pilanu su trupce dopremljene "fljojsovima" rijekom Dravom prevozili "foringaši" iz Donje Dubrave što je otvorilo novi izvor zarade za tamošnje stanovnike. Uz splavarenje su, od izvanagrarnih zanimanja, time su stanovnici Donje Dubrave za život mogli zarađivati prijevozom građevnog drveta, nakon istovara sa splavova te odvoz na pilanu i željezničku postaju. "Tu bi na lenti bili zaposleni deseci dubravskih prevoznika sa svojim zapregama. To su bili najviše stanovnici sela, oni s malim posjedima, polunadničari, često sa neuhranjenim konjima. Znali bi preopretiti svoja bijedna kljuseta s više kubika građe nego što su mogli konji povući, jer su bili po kubiku plaćeni. Tada bi vikali dubravskim ulicama psujući svoje konje udarajući ih bičevima. Prevažali bi ti "foringaši" 15 do 20 metara dugačke grede s kojima su se teško okretali vijugavim ulicama sela. Te velike "grede-konji" sa splavova su se otpremale na raspiljavanje u kotoripsku pilanu."<sup>91</sup>

Krajem 19. stoljeća, kada je bila pojačana izgradnja željezničkih pruga, narasla je potražnja za drvenim željezničkim pragovima što je iskoristilo poduzeće "Ujlaky-Hirschler i sin". "Na pilane je stotine zaprega dovozilo trupce iz okolnih šuma, kao i piljenu građu sa splavova prevo-

<sup>85</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 23.

<sup>86</sup> D. Feletar, Zlatari i splavari na Dravi, str. 126.

<sup>87</sup> Državni arhiv Varaždin, Gradsko poglavarstvo Koprivnica, broj 1894 od 18. lipnja 1894; D. Feletar, Zlatari i splavari na Dravi, str. 126-127. U ovome članku je D. Feletar objavio i jedan faksimil spisa poduzeća "Ujlaky Hirschler és fia" iz 1899. godine.

<sup>88</sup> Faksimil dokumenta je objavljen u: H. Petrić, Novigradska Podravina od ranog srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća, Općina Novigrad Podravski – izabrane teme, Novigrad Podravski 2001., str. 70.

<sup>89</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 23.

<sup>90</sup> J. Kolarić, Povijest Kotoribe, Zagreb 1992., str. 87-88.

<sup>91</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 59-60.

zilo u Kotoribu za utovar u vagone. Već 1908. godine, kad se slavila 80-godišnjica firme "Ujlaki-Hiršler", Hiršleri su imali 16 velikih pilana diljem Austro-Ugarske imperije (Dornbirn, Kirschbach, Bruck an den Mur, Dravograd, Kotoriba, u Galiciji, Erdelju, Slavoniji, pa i u Bosni). Već tada se njihov aktivni kapital procjenjivao na 36 milijuna kruna.<sup>92</sup>

Zbog bogatstva šuma nije čudno da se na ovom području razvila značajna djelatnost na Dravi koja je bila vezana uz transport drveta splavima ("fljojsarenje") iz austrijskih i slovenskih šuma u Podunavlje. Za razvoj Donje Dubrave je osobito bila je zaslužno poduzeće "Ujlaki - Hirschler i sin", koje je ovo selo pretvorilo u jedno od glavnih središta prometa drvetom na Dravi. Do druge polovice 19. stoljeća su viškovi drveta u Međimurju nestali što ukazuje da su najkasnije do tada bile iskrčene nekadašnje prostrane međimurske šume do te mjere da više nisu mogle davati drvo za prodaju. O tome je zapisao Ferencz Gönczi: "Danas Međimurje više nema višak drveta, dapače drveta je permalo, pa se ono Dravom doprema iz Štajerske i Koruške, osobito u Donju Dubravu, gdje braća Hirschler imaju veletrgovinu drvom. Oni drvom opskrbljuju veliki dio zemlje, a izvoze ga i u druge zemlje."<sup>93</sup> U ovom donjodubravskom poduzeću je radilo oko 500 zaposlenika, od toga 80 splavara, dok je 200 zaposlenih radilo u kotoripskoj pilani.<sup>94</sup> O tome je Vladimir Kapun zapisao slijedeće: "Najveći, najznačajniji i najvredniji objekt u mjestu bilo je poduzeće Ujlaki-Hirschler i sin. Njihova trgovačka mreža protezala se od Pohorja i drugih šumovitih planina u Sloveniji do Budimpešte i Crnog mora. Niz Dravu i Dunav otpremali su čitave karavene splavi s bezbrojnim kubicima neobrađenog i obrađenog drveta. Prema ugovoru s općinom na 50 godina imali su u zakupu velik dio dravske obale i čitav jedan predio današnje Donje Dubrave radi manipuliranja drvetom. Znali su se pokazati humanim dobrotvorima, a od njihovog silnog prometa imala je korist i općina odnosno mjesto."<sup>95</sup>

Kolika je bila snaga obitelji Hirschler 1914. godine dovoljno govori da je iza grofa Eugena Feštetića, najbogatiji čovjek Međimurja bio Maximilijan (Mikša) Hirschler, trgovac iz Donje Dubrave. On je platio čak 3.260,40 forinti poreza.<sup>96</sup>

Napredak Donje Dubrave tijekom druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća je na osnovu sjećanja mještana slikovito opisao Zvonimir Bartolić: "Svoj tadašnji rast Dubrava duguje vrlo živom prometu na Dravi. Drava je tada bila prekrita šajkama i splavima. Tu se vršilo pretovarivanje i danonoćno, sve dok nije krenuo led, na šajkama i splavima plantjeli su ognji. Mokro drvo izvlačilo se n okrvavljenim ramenima iz vode. Postojao je tada i kasino za bolje društvo. Livreirani kočijaši, hintovi, sluge, mnogo gostionica. U središtu Dubrave, na glavnome trgu oko crkve u to doba sagrađeno je nekoliko zgrada, a na periferiji uz stari dravski rukav, u sjeni šume, nastala je čitava ulica malenih sitnih potleušica, brvnara i krovinjara. Tu se živjelo na Dravi i od Drave. Među činima, splavima, ribarskim mrežama vrzmalo se uvijek mnoštvo djece. Činilo se kao da to nije Europa već neka istočnjačka mahala. Tako su one zgrade i one romantičarske slikovitosti plamtećih ognjeva na šajkama i splavima – u ljetnim noćima – imale svoj krvavi epilog u bijedi i neimaštini. Splavi su se Dravom kretale sve do drugog svjetskog rata. Gradnjom centrale Mari-

<sup>92</sup> D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 23.

<sup>93</sup> F. Gönczi, Međimurje – ljudi, vjerovanja, običaji, str. 162. Podzeće «Ujlaki - Hirschler i sin» je zapošljavalo mnoge nadničare i tako siromašnjem stanovništvu omogućavalo minimum zarade u izvanagrar-nim djelatnostima.

<sup>94</sup> A. Golob, Mostovi, život ljudi i događaji uz Dravu, str. 151.

<sup>95</sup> V. Kapun, Međimurje 1918., Čakovec 1982., str. 172. Vladimir Kapun je 1982. godine zabilježio: «Još ima ljudi koji se sjećaju kako su svake godine znali dati i po 20 pari odijela za siromašne učenike, a najboljeg učenika nagrađivali s pet forinti ili cekinom. I općinskog nameta sami su plaćali toliko koliko čitavo selo, što znači da su imali više nego svi ostali mještani zajedno.»

<sup>96</sup> V. Kalšan, Židovi u Međimurju, Čakovec 2006., str. 14.

borski otok Nijemci su onemogućili transport drvene građe Dravom. Na taj način više od stotinu kilometara nizvodno jedno mjesto koje je vjekovima bilo okrenuto rijeci, počelo je mijenjati način života." <sup>97</sup> "Od Drave se danas više toliko ne strepi kao nekada, njezine su obale tvrđe, ali je ljubav prema njoj ostala jer Dubrava je rođena na Dravi."<sup>98</sup>

Prosperit Donje Dubrave u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća se jasno vidi i iz toga što je od 1857. kada su u Donjoj Dubravi živjela 2602 žitelja, ukupni broj stanovnika do 1910. porastao na čak 3734 odnosno za više od 40 posto. To je i logično jer je druga polovica 19. stoljeća predstavljala razdoblje uspona poljoprivredne proizvodnje, obrta i trgovine, kao i glavnog donjodubravskog poduzeća "Ujlaki-Hirschler i sin". Dragutin Feletar smatra da "upravo u tom razdoblju Dobrava postaje najživlje i najvažnije središte istočnog Međimurja."<sup>99</sup>

Poduzeće Ujlaki-Hirschler je u studenom 1912. u Budimpešti sklopilo ugovor s upravom veleposjeda Miklósa Esterházyja o tome kako će osam godina eksploatirati borovo drvo u Kobilju u Prekomurju. Dogovorena eksploatacija borovine nije bila izvedena do kraja.<sup>100</sup> Pod kraj eksploatacije došlo je do agrarne reforme. Glavno povjereništvo za agrarnu reformu u Sloveniji nije poštivalo ranije spomenutu pogodbu uz obrazloženje da je tvrtka Ujlaki-Hirschler imala u vlasništvu šumske komplekse u Koroškem ob Dravi kojih je površina bila 1682 ha što je bilo dovoljno za eksploataciju. No, čelni ljudi tvrtka Ujlaki-Hirschler su imali dobre veze u Zagrebu i Beogradu pa je sam ministar agrarne reforme Krizman 2. svibnja 1920. poništio odluke ljubljanskog povjereništva. Protiv te odluke su se podignule prekomurske općine tražeći za sebe potrebno drvo. Kako je Prekomurje tada imalo loše prometne veze sa slovenskom Štajerskom, poduzeće Ujlaki-Hirschler se 25. kolovoza 1920. ponudilo da za izgradnju novoga mosta između Prekomurja i slovenske Štajerske može ponuditi dovoljnu količinu obrađenog drveta.<sup>101</sup>

Poduzeće su nakon smrti Maximiliana (Maksa) Hirschlera vodili njegova supruga Adela (Körmend, 1859.-Donja Dubrava 1938.)<sup>102</sup> te sinovi Elemer (Donja Dubrava, 1882.-1937.)<sup>103</sup> i Rudolf (Donja Dubrava, 19. prosinca 1887.- 1. travnja 1944.)<sup>104</sup>

<sup>97</sup> Z. Bartolić, Povijesna pripovijest o Dubravi, Dobravske novine, br. 1, Donja Dubrava 1993., str. 4. Bartolić navodi da je ovaj članak napisao 1963. godine uz riječi: "Sve ono što sam napisao i zapisao pročitao sam u starim listinama ili sam čuo od starih Dubravčana."

<sup>98</sup> Z. Bartolić, Donja Dubrava – u svojoj historiji, legendi i stvarnosti, Međimurje, br. 532, Čakovec 29. srpnja 1964., str. 4-5.

<sup>99</sup> D. Feletar, Kretanje broja stanovnika Donje Dubrave. Ima nas sve manje i starimo!, Dobravske novine, br. 1, Donja Dubrava 1993., str. 5; S time se slaže i Petar Feletar, usp. P. Feletar, Istočno Međimurje, Samobor 2005.

<sup>100</sup> Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, fond Esterházy, fasc. Spisi banske uprave in agrarne direkcije Gozdarstvo.

<sup>101</sup> Miroslav Kukolj, Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1919-1941, Murska Sobota 1984., str. 524-526.

<sup>102</sup> Rođena Pesburger. Najprije supruga Jakoba Hirschlera, a nakon njegove smrti 1891. udala se za njegovog brata Maximiliana. Kao kći najbogatijeg trgovca u Körmendu, donijela je milijunski miraz. Bila je udovica od 1919. godine. Često je boravila u mondenim ljetovalištima. V. Kalšan, Židovi u Međimurju, str. 67.; D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 23, 25.

<sup>103</sup> Bio je bohem, lovac, lovio je po Africi i Aziji, kockar i lutalica, a novac je potrošio tako da je umro kao siromah u Donjoj Dubravi. V. Kalšan, Židovi u Međimurju, str. 67.; D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 27.

<sup>104</sup> Hirschler, Rudolf (Rezšo) je bio sin Jakoba i Adele, rođene Presburger iz Körmenda. Industrijalac i veletrgovac drvetom. Školovao se u Sopronu i na Trgovačkoj akademiji u Grazu. Tvrtka "Ujlaky – Hirschler i sin" 1913. godine izgradila industrijsku željeznicu dugu 33 kilometra koja je išla od Redicsa preko Porszombata do Szilvagyija. U studenom 1918. godine doveo četrdesetak vojnika u mornaričkim uniformama iz Nagykanizse kako bi uspostavili red i mir u Donjoj Dubravi. Supruga mu je bila budim-



Hirschleri su titulu baruna "von Unterdubrau Alsodomoruy" dobili 1917. godine od posljednjeg cara i kralja Karla. Mondeni život i loše vođenje tvrtke te velika svjetska gospodarska kriza upropastili su nekada poznatu i uvažavanu tvrtku. "Degenerirani i bez menedžerskog talenta sinovi Jakoba za jednu deceniju su raspršili bogatstva koja su im preci stekli. U tome im je pomogla i raspuštena majka Adela, koja je vodila "slatki život" po ljetovalištima Evrope više od dvadeset godina (...) Svi ti pravnici, glavni računovođe, ekonomisti i komercijalisti (najviše sposobni Židovi), još u dvadesetim godinama su vjreno služili i ulizivali se "milostivom gospodinu i gospođi", da bi već u tridesetim godinama sami postali veletrgovci drvom, vlasnici pilana i kuća Hiršlerovih. Česti lovovi, poslije njih gozbe i piknikovanje, polasci u Zagreb u hotel "Esplanade" na večere, dva šofera i četiri paradna kočijaša i desetak dugog osoblja posluge – sve je to odnijelo milijune koje su stekli preci. Firma je i onako stagnirala i bila nelikvidna u vrijeme katastrofalne svjetske ekonomske krize, pa nije mogla davati potrebna i tražena sredstva kao nekad. 1934. godine je firmu preuzela Prva hrvatska štedionica i rasprodavala pilane i sve blago." Godine 1939. Hirschlerov činovnik Eugen Kaufman je osnovao svoje zasebno poduzeće za trgovinu drvom pod imenom "Borka", ali je ono propalo već 1943. godine.<sup>105</sup>

### UMJESTO ZAKLJUČKA

Međuodnos Donje Dubrave i rijeke Drave, na neki je način sažeo Zvonimir Bartolić: "Mjesto Dobrava ili zelena Dobrava – kako je naziva jedna hrvatska pjesma iz turskih vremena smjestilo se na samom lijevom dravskom strmcu Drave. Dok ju je Drava plavila, Dobrava je bježala od nje, gradila je nasipe za obranu, a kada Drava umirila ponovno se spuštala na njezine obale. Tako se kroz stoljeća ustalio život uzajamnog strahopoštovanja i ljubavi."<sup>106</sup>

### SUMMARY

The village Donja Dubrava is one of the villages along the river Drava which has developed the connection of its inhabitants to the river through centuries-long experience. From the 18th to the 20th century, the inhabitants of Donja Dubrava were for the most part existentially connected to the river. In the paper, the author tried to reconstruct the mutual relationship between a village in Međimurje (Donja Dubrava) and the river Drava, by analyzing floods and their battle against them, the illnesses related to the river (goitre), forests and economic activities related to the river – goldsmith trade, shipping, barges, milling, etc. In the paper, the author approached the subject from the point of view of environmental history and economic history.

peštanska manekenka Lili Barkay. Na svadbi 1928. godine bio je veliki broj uglednih poslovnih ljudi i aristokrata. Pored ostalih i grof Josip Franjo Bombelles, kasnije ljubavnik Lily Barkay. Uz svadbu je bila organizirana i proslava 100-te obljetnice poduzeća. V. Kalšan, Židovi u Međimurju, str. 68.; D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 25.

<sup>105</sup> D. Feletar, Zlatari i splavari na Dravi, str. 126.; D. Em Šafar, Donja Dubrava između dva rata, str. 24-26.

<sup>106</sup> Z. Bartolić, Brod. Pripovijest iz stare Dobrave, Dobravske novine, br. 6, Donja Dubrava 1996., str. 8.